

УДК 338.482.2

Єрмаков І. О.*ermakov.ivan@hneu.net, ORCID ID: 0009-0000-8615-0955**аспірант, Харківський національний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків*

РОЛЬ І МІСЦЕ СОЦІОСИНЕРГЕТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті розглянуто роль соціосинергетики як міждисциплінарного підходу до забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України в умовах складних соціально-економічних трансформацій. Виокремлено цільові установки потенціалу соціосинергетики, котрі позитивно впливають на економічну безпеку туристичної галузі. Акцент зроблено на синергетичній парадигмі туризму, що враховує як детерміновані, так і стохастичні характеристики туристичних процесів, зокрема планування туристичних маршрутів, управління туристичними потоками, сезонні коливання попиту, поведінку споживачів, взаємодію між суб'єктами туристичного ринку, вплив зовнішніх факторів (політичних, економічних, екологічних), а також адаптивність інфраструктури до змінних умов. Обґрунтовано, що соціосинергетика може виступати не лише науковою концепцією, а й системою практичних дій для підвищення керованості процесами функціонування та розвитку туристичної галузі, що є актуальним в складних умовах сьогодення. Розкрито механізми формування позитивного синергетичного ефекту, зокрема через розвиток культури, гармонізацію інтересів туристів і місцевих громад, виявлення атракторів та слабких сигналів, що можуть вказувати на зародження потенційних ризиків. Наголошено на важливості прогностичного підходу до управління туристичними дестинаціями, що передбачає не реакцію на кризові явища, а їх попередження та стратегічне планування. Доведено, що зростання рівня організованості та керованості дозволяє зменшити негативну синергію та підвищити стійкість функціонування туристичних систем. Зазначено, що стосовно туристичної галузі соціосинергетика може бути як науковим напрямом, так і системою практичних дій. Підкреслено, що слід прагнути до підвищення рівня керованості процесами функціонування та розвитку туристичної галузі, щоб забезпечити умови посилення позитивної домінанти, що сприятливо позначаються на рівні її економічної безпеки. Запропоновано концептуальні положення для підвищення ефективності використання соціального потенціалу в туризмі. Результати дослідження можуть бути використані для формування регіональних стратегій сталого розвитку туризму в умовах кризових викликів.

Ключові слова: туристична галузь, економічна безпека, соціосинергетика, синергетична парадигма туризму, потенціал.

Yermakov Ivan*ermakov.ivan@hneu.net, ORCID ID: 0009-0000-8615-0955**Postgraduate Student, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv*

THE ROLE AND PLACE OF SOCIOSYNEGETICS IN ENSURING OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE TOURISM INDUSTRY

Abstract. The role of sociosynergetics as an interdisciplinary approach to ensuring the economic security of Ukraine's tourism industry in the context of complex socio-economic transformations has been considered in the paper. The target settings of sociosynergetics potential that positively influence the economic security of the tourism industry has been highlighted. The emphasis is placed on the synergistic paradigm of tourism, which takes into account both deterministic and stochastic characteristics of tourism processes. It has been substantiated that sociosynergetics can serve as not

© Єрмаков І. О., 2025

only a scientific concept but also as a system of practical actions aimed at increasing the controllability of the functioning and development processes within the tourism industry that is a particularly relevant need under today's challenging conditions. The mechanisms for forming a positive synergistic effect has been revealed, in particular through the development of culture, the harmonization of the interests of tourists and local communities, and the identification of attractors and weak signals that may indicate the emergence of potential risks. The importance of a predictive approach to tourism destination management, the one that focuses on crises prevention and strategic planning but not only on reaction, has been highlighted. It has been proven that increasing the level of organization and manageability reduces negative synergy and increases the stability of tourist systems. It has been noted that, with regard to the tourism industry, sociosynergetics can be both a scientific direction and a system of practical actions. It has been emphasized that efforts should be made to increase the level of manageability of the processes of functioning and development of the tourism industry in order to ensure conditions for strengthening the positive dominant, which has a favorable effect on the level of its economic security. Conceptual provisions for improving the efficiency of social potential utilization in tourism has been also proposed. The research results can be used to form regional strategies for sustainable tourism development in conditions of crisis challenges.

Keywords: tourism industry, economic security, sociosynergetics, synergetic tourism paradigm, potential.

JEL Classification: L14, L83

DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-13-3>

Постановка проблеми. Принципи та практики сталого розвитку туристичної галузі застосовуються до всіх форм і видів туризму. Зокрема, принципи сталого розвитку стосуються екологічних, економічних та соціально-культурних аспектів розвитку туризму, і між ними трьома вимірами повинен бути встановлений відповідний баланс, щоб гарантувати його довгострокову стійкість. Сталий розвиток туризму вимагає участі всіх зацікавлених сторін, а також сильного політичного лідерства для забезпечення економічної безпеки. Досягнення сталого розвитку туризму є безперервним процесом, і він вимагає постійного моніторингу впливу, а також введення необхідних профілактичних та коригувальних заходів задля забезпечення необхідного рівня економічної безпеки. Основою сталого розвитку туристичної галузі є ресурсний потенціал, який у кожному регіоні індивідуальний через відмінності у складі, кількості та якісних характеристиках туристських ресурсів. Від характеру туристських ресурсів, їх цінності, кількості та доступності залежить можливість віднесення туризму до пріоритетних або інших напрямів розвитку регіону.

Рациональне перетворення ресурсів для задоволення потреб туристів здійснюється через механізм економіки регіону. Слід зазначити, що ресурсам регіону притаманна деяка «двоїстість», яка полягає в тому, що ними можуть користуватися не лише туристи, а й

інші категорії споживачів, зокрема місцеве населення. Вищезазначене обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що соціально-економічній проблематиці розвитку туристичної галузі присвячено численні праці вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків. Зокрема, у роботі авторів А. Роговий та М. Забаштанський [5] відбувається узагальнення різнохарактерних концептуальних підходів до розуміння ролі та значення соціального туризму по відношенню до розвитку національної економіки з метою поглиблення сутності його дефініції та розкриття тенденцій його розвитку. Крім того, в роботі авторів Ю. Феленчак та Л. Федоришина [7] пропонуються напрями інтеграції соціального туризму до суспільних відносин, приймаючи до уваги такі принципи, як солідарність, довіра та етична відповідальність. Науковець З. Смутчак [6] звертає увагу на економічні вигоди туризму, а також виділяє напрями туристичних потоків, які є найбільш популярними серед українців. Зважаючи на численні наукові напрацювання щодо зазначеного напрямку дослідження, слід зауважити, що недостатньою увагою приділяється ролі та місцю соціосинергетичного ефекту в туристичній галузі, що, відповідно, вимагає теоретико-методологічного обґрунтування та вироблення практичних рекомендацій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Особливе значення для цілей управління стійким функціонуванням і розвитком туристичної галузі має потенціал синергії. Є підстави вважати, що зрештою синергетичний ефект відбивається у соціумі, тобто має характер соціосинергетики. У зв'язку з тим, що туристи є основним системоутворюючим ядром, визначення та використання ефектів соціальної синергії в управлінні туристичною галуззю можна розглядати як основний концептуальний підхід, практичний метод підвищення ефективності формування та використання соціального потенціалу. Підвищення загального організаційного рівня соціосинергетики дозволяє ефективніше управляти відтворювальними процесами всіх елементів туристичної дестинації, зберігаючи цілісність туристичної галузі. Проте, слід зазначити, що вплив соціосинергетичного ефекту на рівень економічної безпеки в туристичній галузі все ще залишається недостатньо дослідженим.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження ролі та місця соціосинергетики в забезпеченні економічної безпеки туристичної галузі.

Для досягнення поставленої мети в роботі пропонується поставити та вирішити такі завдання:

- сформулювати загальні положення синергетичної парадигми туризму;
- визначити специфіку використання ефектів соціальної синергії в управлінні туристичною галуззю як запоруку забезпечення її економічної безпеки;
- виокремити цільові установки потенціалу соціосинергетики, котрі позитивно впливають на економічну безпеку туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделі розвитку туристичної галузі можна побудувати, використовуючи характеристики двох класів об'єктів: детермінованих та стохастичних. Прогноз поведінки детермінованих об'єктів може бути теоретично здійснений в будь-який даний час. Поведінка стохастичного класу об'єктів описується статистичними характеристиками – середніми значеннями, дисперсіями, розподілом ймовірностей. Найменша неточність у визначенні початкового стану системи стохастичного класу нарастає з часом, і з деякого часу втрачається можливість щось передбачати. Цей стан має назву інерційності функціону-

вання системи у певних межах, поза якими система веде себе хаотично [2, с. 177–185]. Тому необхідним є визначення граничних параметрів, у яких вкладаються можливості освіти хаосу, дисипативних полів, проте, не втрачається сутність та особливості конкретної великої системи. Наприклад, при розробці програми розвитку туризму необхідно враховувати культуру місцевого населення. Відомі випадки, коли накопичене невдоволення місцевого населення туристами стало руйнівником своєї добре налагодженої функціонуючої туристичної дестинації [3; 6].

Викладене вище дозволяє сформулювати загальні положення синергетичної парадигми туризму:

- відкритість системи, інтенсивний характер зв'язку з довкіллям у будь-якій точці системи;
- діалектична єдність детермінізму та стохастичності, нерівноважності та стійкості за наявності керованих (встановлюваних та змінюваних) атракторів, що забезпечує розвиток туристичної галузі в заданому цільовому напрямку;
- нелінійність та динаміка розвитку туризму в регіоні як цілісної системи у поєднанні з лінійною детермінованістю найпростіших та обмежених у часі (локальних) процесів (наприклад, організація транспортних перевезень туристів);
- визначення фуркаційних точок: біфуркації, поліфуркації, рефуркації (повернення у вихідний стан) як системоутворювальних факторів синергії у туристичній галузі (виявлення та/або формування атракторів, їх властивостей, ступеня привабливості для туристів; формування багатофункціональних диверсифікованих за безліччю атракторів у послуг, а також виявлення і прогноз негативних явищ, що зароджуються, які можуть бути виявлені за допомогою методу слабких сигналів (наприклад, природні та антропогенні негативні явища) і своєчасно усунуті;
- розвиток самоорганізованих структур (приклад розвитку атракцій у дестинації), а також керований розвиток туризму в регіоні на основі не реактивного (минулого), а прогностичного (нового майбутнього) характеру планування та організації цієї системи;
- визначення допустимих меж флуктуації (критеріїв та обмежень функціонування та розвитку туризму в регіоні), а також використання слабких сигналів для контролю та управління фазовими переходами системи (з

одного стану, що характеризується, наприклад, відсутністю місць привабливості для туристів, до іншого – формування туристичної дестинації);

– хаос як резерв можливостей, що визнається після встановлення цілей та завдань, а також напрямів розвитку туризму. Іншими словами, після встановлення цих параметрів вектор розвитку, як магніт, орієнтує елементи довкілля у напрямі розвитку туристичної галузі: виявляються атрактори, ресурси, які можна використовувати у туризмі [1; 2].

Слід прагнути до підвищення рівня керованості процесами функціонування та розвитку туристичної галузі, щоб забезпечити умови посилення позитивної та зменшення негативної домінанти, котрі, своєю чергою, позитивно позначаються на рівні її економічної безпеки. Необхідно при цьому зауважити, що негативні чинники найчастіше мають латентний характер, а у межах складових чинників кожен є нейтральним, але у сукупності призводить до негативного ефекту. Наприклад, у дестинаціях, розташованих поруч із промисловими комплексами, може скластися екологічно несприятлива обстановка, коли викиди вуглеводнів можуть з'єднуватися з викидами хлору, утворюючи діоксини, які є отрутою. Інший приклад – поєднання в одній дестинації двох і більше антагоністично налаштованих один до одного груп туристів із різних країн – може призвести до ексцесів. Співвідношення між позитивними та негативними сторонами потенціалу визначається ступенем керованості (і організованості) системи: чим вищий ступінь керованості, тим вищий рівень позитивної синергії, і навпаки, зниження керованості пригнічує позитивну та посилює негативну синергію. Чим більша і складніша система, тим сильніше проявляється синергетичний ефект та масштаби його наслідків [2; 7].

Уточнення поняття «туристичні ресурси» дозволяє провести їх структурування та більш обґрунтовано визначити, розкрити потенційну можливість регіонів щодо розвитку окремих видів туризму (ділового, конгресного, пригодницького тощо), а також виділити пріоритетні напрями, прогнозувати потік туристів, здійснювати управління стійким розвитком туризму у регіоні. Вищенаведені чинники сприяють підвищенню рівня економічної безпеки туристичної галузі.

Отже, стосовно туристичної галузі соціосинергетика може бути як науковим напря-

мом, так і системою практичних дій. Туристи повинні бути добре вивченим, контрольованим і прогнозованим елементом. У туристичній галузі кожен чинник може бути переважно джерелом небезпек, ніж позитивних наслідків. Це слід обов'язково враховувати в процесі дослідження рівня економічної безпеки галузі туризму, і це пов'язано з тим обставиною, що цілеспрямована реалізація будь-якого чинника чи дії у туристичній галузі вимагає однакових, часом значних витрат [4, с. 51–55].

Цільові установки потенціалу соціосинергетики полягають у створенні необхідних умов для динамічного розвитку соціуму за допомогою туризму, формуванні системи індивідуальних та групових інтересів, визначенні векторів розвитку, а також у виявленні та придушенні негативної синергії. Оцінка потенціалу соціосинергетики визначається його характеристиками (можливостями) та результатами використання (оцінка туристичної галузі, що розвивається в регіоні). Можна вважати, що для формування, використання та розвитку потенціалу позитивної соціосинергетики у туризмі необхідно розвивати культуру (особистісну та суспільну), яка має стати творчим фактором у відновленні та розвитку фізичних та духовних сил туристів. Але творчою свідомістю людини – потенційного туриста – може стати лише в умовах визнаної суспільством максимальної свободи. Високий рівень організованості знижує ступінь свободи, зменшує можливості диверсифікації та при неповній духовності призводить до розвитку негативної та придушення позитивної синергії. У результаті формується відчуженість людини від суспільства, примітивні бажання стають домінантою, що становить загрозу не тільки для такої особистості, але й для суспільства в цілому, оскільки сила та форма заперечення суспільства може вилитися у криміногенні явища (тероризм, наркоманія, проституція та інші антисоціальні явища). Тому пошук оптимальних співвідношень між базовими потенціалами та регіональним туристичним потенціалом соціосинергетики, заснований на високій культурі та свободі особистості, з одного боку, та ступенем жорсткості організації, з іншого боку, є важливою методологічною проблемою, значення якої виходить за рамки туристичної галузі [5, с. 79–83].

Отримані результати досліджень дозволяють забезпечити стійкість функціонування

та розвитку туристичної галузі в тих випадках, коли, в першу чергу, ці умови та фактори будуть регламентовані нормативними документами, забезпечені необхідними ресурсами, а також механізмом перетворення ресурсів для досягнення поставлених цілей, що, своєю чергою, дозволяє забезпечити необхідний рівень економічної безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у DESTINATIONAХ синергетичний ефект може виявлятися на місцях, де зосереджені синергетичні чинники, а істотні наслідки присутні там, де проявився цей ефект. Наприклад, покращення роботи транспорту підвищує привабливість DESTINATIONAХ.

Підвищення загального організаційного рівня соціосинергетики дозволяє ефективніше управляти відтворювальними процесами всіх елементів туристичної DESTINATIONAХ, зберігаючи цілісність системи туризму у регіоні. Так, на стадії виробництва туристичних послуг нерідко присутнє формування негативного потенціалу, чому часто не приділяється належної уваги. Накопичений негативний потенціал може у певний час якісно змінити позитивну ситуацію (використання трудового потенціалу у туристичній галузі сприяє його розвитку, проте внаслідок цього відбувається відволікання трудових ресурсів, наприклад, із сільськогосподарської сфери).

ЛІТЕРАТУРА

1. Голод А., Феленчак Ю., Графська О. Методологічні засади соціалізації туризму. *Економіка та суспільство*. 2021. № 30. С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-22>
2. Козійчук О., Кіт М. Регіональний вектор як імператив сталого розвитку туристично-рекреаційного кластеру. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. Вип. 1 (77). С. 177–185.
3. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 1 (26). С. 55–68.

4. Рега М.Г. Соціально-економічна орієнтація розвитку підприємств туризму. *Економіка та суспільство*. 2015. № 1. С. 51–55.

5. Роговий А.В., Забаштанський М.М. Концептуальні засади розвитку соціального туризму в Україні. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2021. № 1. С. 79–83.

6. Смутчак З. Вплив розвитку туризму на соціально-економічний стан в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2020. № 27. С. 92–97.

7. Феленчак Ю., Федоришина Л. Формування сучасної концепції соціального туризму: принципи, доступність та інновації. *Академічні візії*. 2025. № 43. С. 1–10. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1927>

REFERENCES

1. Holod A., Felenchak, Yu., Hrafka, O. (2021), Methodological principles of tourism socialization, *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 30, pp. 1–8, DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-22> (in Ukrainian)
2. Kozychuk O., Kit, M. (2025), Regional vector as an imperative for sustainable development of the tourist and recreational cluster. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*, is. 1 (77), pp. 177–185. (in Ukrainian)
3. Nosyriev O., Dedilova T., Tokar I. (2022), Development of tourism and hospitality industry in the strategy of post-conflict economic recovery in Ukraine, *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, is. 1 (26), pp. 55–68. (in Ukrainian)
4. Reha M. H. (2015), Socio-economic orientation of tourism enterprises development, *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 1, pp. 51–55. (in Ukrainian)
5. Rohovyi A. V., Zabashtanskyi M. M. (2021), Conceptual principles of social tourism development in Ukraine, *Industriia turyzmu i hostynnosti v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi*, no. 1, pp. 79–83. (in Ukrainian)
6. Smutchak Z. (2020), The impact of tourism development on the socio-economic situation in Ukraine, *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, no. 27, pp. 92–97. (in Ukrainian)
7. Felenchak Yu, Fedoryshyna L. (2025), Formation of the modern concept of social tourism: principles, accessibility and innovations, *Akademichni vizii*. no. 43. pp. 1–10, available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1927>. (in Ukrainian)

Стаття надійшла: 17.07.2025

Стаття прийнята: 18.08.2025

Стаття опублікована: 06.10.2025